وتوێژ لەگەڵ هونەرمەند ئەحمەد زەهاوی.. ئامادەکردنی: کامەران حاجی ئەلیاس

هونەرمەند ئەحمەد زەهاوی: زۆربەی پەیکەرەکانی من ،لە فلکلۆر و کلتوری کوردی سەرچاوە دەگرن
هونەرمەند ئەحمەد زەهاوی: دەبێ شوێنی دانانی پەیکەر، لەسەر بنەمای زانستی بێت
هونەرمەند (ئەحمەد مستەفا زەهاوی) لە ساڵی 1962 لە شاری خانەقین لە دایك بووە ، دەرچووی ئەکادیمیای هونەرجوانەکانی بەغدایە، لە زانکۆی سەڵاحەدین بڕوانامەی ماجستێری لە ژێر ناوی “جوانکاری و تەکنیکی لە کاری هونەرمەندانی پەیکەرسازی کوردستان” وەرگرتووە . پەیکەرەکانی زیاتر واقعین ، بەشداری چەندین پیشانگا و فیستقاڵی لەسەرئاستی ناوخۆ و دەرەوەی کوردستانی کردوە ، ئێستا مامۆستایە لە کۆلیژی هونەرە جوانەکانی هەولێر بۆ زیاتر ئاشنا بوون بە کارەهونەرییەکان و ئەم دیدارەمان لەگەڵیدا ساز داوە.

.

- **بەرێزتان هونەرمەندێکی ناسراون بەڵام پێمان باش بوو بۆ خوێنەرامان ، زیاتر باس لە ژیانی هونەری خۆت بکەیت.**
- ناوم هونەرمەند ئەحمەد مستەفا زەهاویە لە ساڵی 1962 لە شاری خانەقین لە دایك بووم دەرچووی ئەکادیمیای هونەرجوانەکانی بەغدام بەشی پەیکەتارشی ، لە ساڵی 1988 بڕوانامەی بەکەلۆریسی لە هونەری شێوەکاری بەدەست هێنا،دواتر لە زانکۆی سەڵاحەدین بڕوانامەی ماجستێرم وەرگرتووە .. بەشداری چەندین پیشانگا و فیستقاڵ لەسەرئاستی ناوخۆ و دەرەوەی کوردستان کردوە، پەیکەرەکانم لە چەندین شوێنی جیاجیا کوردستان دانراوە.
- **زۆربەی هونەرەکان پەیوەستن بە بەهرە ،سەرچاوەی بەهرەکانی تۆ بۆ پەیکەرەکانت چین؟**
- زۆربەی پەیکەرەکانی من ،لە فلکلۆرو کلتوری کوردی سەرچاوە دەگرن.

***کێن ئەو پەیکەرتاشانەی ،کاریگەریان لەسەر بەرێزتان هەبووە؟ یاخود سەرسامی بە کارەکانیان؟**

-زۆرن ئەو هونەرمەندانەی کە،کاریگەرەیان لەسەر من هەبووە بۆ نموونە لە کوردەکان ،مامۆستا دارا حمە سعید، لە عێراقیەکان مامۆستا محەمەد غەنی حیکمت و مامۆستا ئیسمایل فەتاح وە لە جیهانیەکان زۆر سەرسامم بە کارەکانی هونەرمەند جاکو منی روداو.

- **کامەن ئەو بابەتانەی بۆ پەیکارەکانت هەڵدەبژێت ؟**
- ئەو بابەتانەی دەبنە، پۆرتریت زیاتر کوردین وەکو سەرکردەکان ، شاعیران ، ژنیاران…

***پەیکەرەکانت زیاتر واقعین ، یاخود لە خەیاڵین؟**

-ئەوەی راستی بێت ، زۆربەی پەیکەرەکانم زیاتر لە واقع نزیك نەوەك لە خەیاڵ.

***ئاستی هونەری پەیکەرتاشی لە کوردستان چۆن دەبینی؟**

- ناتوانین بڵێن هونەری ئاستی پەیکەرتاشی لە کوردستان زۆر باشە،بەڵام تا رادەیەك باشە.

***کێشەو گرفتەکانی هونەری پەیکەر تاشی لەکورستان چین؟**

- گرفتەکان زۆرن ، بەڵام کێشەی سەرەکی بریتییە،لە نەبوونی کارگەی برۆنزە لە کوردستان.

***بە بێچوونی بەرێزتان، شوێنی دانانی پەیکەرەکان لە شارەکانی کوردستان شوێنی گونجاون؟**

- شوێنی دانانی پەیکەر ، دەبێت لەسەر بنەمای زانستی ولێکۆڵینەوە بێت ،واتە دەبێ رەچاوی پانتایی شوێنی پەیکەر،بابەتی پەیکەر، مادەی پەیکەر،قەبارەی پەیکەر،فۆرمی پەیکەر..بکرێت، بەداخەوە هەندێك لە پەیکەرەکان ، لە شوێنی گونجاو دانەنراون.

***ئاواتی بەرێزتان چیە؟**

-ئەوەی راستی بێت،ئاواتمە هونەری کوردی لە ڕێگای کلتور و فلکلۆری کوردی، بگاتە ئاست هونەری جیهانی.

- **کامەران حاجی ئەلیاس**

کتێب: نامەی کچێکی مردوو/ نووسینی: ئەحمەد کامەران

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن ...]

پوختەی ئیدیتکراوی وتووێژی ئەسەد نەدینیان لە “کانێی

دیدار” لەگەڵ موئەیەد ئەحمەد

دەربارەی ڕووداوەکانی عێراق و کوردستان

ئەسعەد نەدینیان: ناڕەزایەتی و خۆپێشاندانی خەڵک چ لە عێراق و چ لە کوردستان هەر بەردەوامە… دەسەڵات لە دەی ئەم بارودۆخەدا هەر جارە بەڵێنێک ئەدا بە چارەسەری وەزعەکە، بەڵام دەستبەرداری هێرش نەبووە بەسەر خۆپێشاندەران و سەرکوتکردنیان. ئیستاش لەم بارەدۆخەدا پرۆژە یاسایەکیان هێناوە بۆ “دادگای فیدرالی” عێراق کە خەریکە “مەرجەعیەتی” دینی بکاتە حەکەم بۆ یەکلاکردنەوەی بریارەکانی ئەم دامەزراوەیە. ئەم پڕۆژە یاسایە و شۆینەواری چیە؟ وە بۆچی ئیستا؟

موئەیەد ئەحمەد: مەبەستی ئیسلامیەکان لەم پڕۆژەیە ئەوەیە کە دەستەیەکی (هەیئەیەکی) “فەقیهی” بۆ “دادگای فیدراڵی” عێراق، کە دادگایکی گشتی هەموو عێراق و کوردستانیشە، دابنێین تا زامنی پیادەکردنی “شەریعەی ئیسلامی” بێت لەم دادگایەدا و هەقی ڤیتۆشی هەبێت. دیارە ئەم دەستەیە ئەبێ لە نوێنەرانی هەر دوو مەزهەبی شیعە و سوننە لە عێراقەدا پێکهاتبێ. زۆر لە فراکسیۆنە پەرلەمانیەکانی ئیسلامیەکان پێدائەگرن لەسەری وە وا دانراوە کە ڕۆژی دووشەمە (۱۵-۳-۲۰۲۱) لە پەرلەمان بریاری لە سەر بدرێت. لە هەمان کاتدا، دیبێت لەسەر ئەوە هەیە کە ئەو دەستەیە دەوری مەشوەرەتیان هەبێت، یا ئەندامی دادگاکە بن و بە هەقی ڤیتۆوە. دیارە ئەوانەی پرۆژەکەیان هیناوە نیازیانە ئەم یاسایە بسەپێنن وەک ئەوەی کە لە ئێراندا هەیە بە ناوی “ئەنجومەنی تەشخیسی بەرژەوەندی ڕژیم”. خەڵك بەرنگاری ئەم کارەی ئیسلامیەکان بوتەوە بەتایبەت لە سۆشیال میدیادا و ناڕەزایەتی خۆیانیان دەربڕیوە وە گەر ئەم پرۆژەیە فەرزبکەن سەنگەرگرتن و شۆێنخۆشکردنەکەی تری ئیسلامی سیاسیە لە ئاستی دەوڵەت و لە نیو داداگادا بۆ سەقامگیرکردنی خۆیان وە زەربەیەکە لە ژیانی مەدەنی.

ئەوەی گەرنگە لەمبارەیەوە ئەوەیە کە ئەم هەوڵە و تەقەلایەی ئیسلامیەکان لە کەش و هەوایەکدا بەڕیوە ئەچێ کە خۆیان لە ئەسڵدا دەرگیری قەیرانیکی گەورەن، و ئەم هەوڵەیان لە ئاکامی سەرکەوتن یا خود سەقامگیر بوونی زیاتریان نیە.

یەکێک لە پایەکانی نیزامی سیاسی بورژوازی، بە دیاریکراوی نیزامی سیاسی بورژوا لیبرالی، ئەوەیە کە یاسا وە دادگا سەربەخۆ بێت لە دامودەزگاکانی تری دەوڵەتی بورژوازی. بەم جۆرە گەر ئەمان ئەم

یاسایە تێپەڕینن بە سەر عێراقدا، بە مانایەک، جارێکی تر زەربەیەک ئەدەن لەو سەربەخۆییە ڕووکەشییەش کە خودی دەسەڵاتداریەتی بورژوازی ئەمڕۆی عێراق ئیدیعای ئەکات، لە نیوان دادگا و دەزگاکانی تری دەوڵەتدا وە زەربەدانێکە لە مەدەنیەتی دەوڵەتی بورژوازی بە گشتی لە عێراقدا کە ئاکامەکانی لە دواشیکردنەوەدا لە زەرەری جەماوەری زەحمەتکێش و ژنان ئەشکێتەوە. هەر بۆیە ئەم کارەی ئیسلامییەکان سیاسەتێکی کۆنەپەرستانە و دژە ئازادییە و پێویستە هەموو ئازادیخوازێک هەڵوێستی هەبێ بە دژی.
لە دەستوری ٢٠٠٥ عێراقدا هاتووە کە هیچ یاسایەک نابێ پێچەوانەی شەریعەی ئیسلامی بێت، ئەمەش بەهانەی داوە بەدەست ئەم هێزە ئیسلامیانەوە کە هەوڵبدەن لە دادگای فیدراڵیدا دەستێکیان هەبێ و بەرگری لە جێبەجێکردنی شەریعەت بکات. هەر بۆیە پێویستە لەبنەڕەتدا هەوڵ بدرێ کە شەریعەی ئیسلامی لە دەستوردا وەلابنریت، و خەبات بکەین بۆ ئەنجامدانی و ئەمش بکرێتە کەمپەینێکی بەهێز بۆ ڕەتدانەوەی ئەم پرۆژەیەی ڕەوت و حزبەکانی ئسیلامی سیاسی و پاشەکشە پێکردنیان.

ئەسەد نەدینیان: دەسەڵاتی دوای ڕوخانی ڕژێمی سەدام حسین دەسەڵاتێکی قەومی و مەزهەبیە کە تێکەڵەیەکە و یەکدەست نیە. ئەڵبەتە جمهوری ئیسلامی بە سەرکوتی شۆڕش هات و "مەرکەزی ستراتیژی بەرژەوەندیەکانی" نیزامی ئێرانی دامەزراند، و خۆی فەرزکرد. لە وەزعی عێراقدا چەندە چانسی ئەوە هەیە کە دەسەڵات ببێتە ستراکچەرێکی دامەزراو و سەقامگیر بەو کێشمەکێشانەی کە ئێستا هەیەتی؟

موئەیەد ئەحمەد: دەسەڵاتی ئیسلامی سیاسی لە عێراقدا وەک ئێران نیە. هەر وەک خۆت وتت، لە ئێراندا شۆرشیک بووە وە لەسەر بناغەی سەرکوتی ئەو شۆڕشە، لە لایەن هێزەکانی دژە شۆڕشی ئیسلامی سیاسیەوە، ڕژێمی ئیسلامی و یاساکانی سەپێنراوە و بە هەموو مانای ووشە "کۆماری ئیسلامی ئێران" دامەزرێنرا. بەڵام ئیسلامی سیاسی لە عێراقدا هەر لە یەکەم ڕۆژی هاتنیەوە بۆ ناو گۆڕەپانی دەسەڵاتداریەتی پڕ لە ناکۆکی بووە و ئیستاش هەیە، و لە پەیوەند بە سازدانەوەی دەوڵەت لە عێراقدا، لە لایەن ئەمریکاوە، هاتەتە ناو "پرۆسەی سیاسی" و حوکمڕانیەوە.

ئەمریکا پاش ڕوخاندنی ڕژیمی بەعس و داگیرکردنی عێراق کەوتە دەوڵەت و ڕژیم دروست کردن، و ڕەوتە ئیسلامیەکان و حزبەکانیان هاتنە ناو بازنەی بەڕێوەبردنی کاروباری دەوڵەت لە پەیوەند بەم

دەوڵەتسازیەی ئەمریکا و ئەم پرۆسەیەوە، و توانیان دەسەڵات و هێزیان هەبێ و حوکمڕانی بکەن. پێشتر زۆربەیان وەک هیزی میلیشی هەبوون و بنکەی کۆمەڵایەتیان لاواز بوو، ئیستاش لاوازە، و هەر حزب و لایەنیکیان کە بیویستایە لە دەسەڵاتداری نزیک ببێتەوە، ئەبوایە بێتە ناو ئەم پرۆسەی دەوڵەتسازیەی ئەمریکاوە کە ناوی نراوە “پرۆسەی سیاسی”.

بەهەر حال، دەسەڵاتداری ئیسلامی سیاسی لە عێراقدا، لە ئاکامی ئەوەوە نەبووە کە هێزێکی کۆمەڵایەتی گەورە بوبێت و هاتبێ و دەسەڵاتی گرتبێتە دەست، یا خود شۆڕشیکی لە ناو بردبێت و ئینجا فەرمانڕەوایی بکات، وەک ئەوەی لە ئیراندا ڕوویدا. ئەم ڕەوت و هیزانەی ئیسلامی سیاسی هەمێشە لەم ناکۆکیەدا ژیاون، کە لە لایەک، نیزامێکی سیاسی بورژوازی هەیە کە بە پاڵپشتی بورژوازی ئیمپریالیستی و جیهانی دروست کراوە لە عێراقدا، و لە لایەکی ترەوە، ئەمان لە دەسەڵاتدان بە هۆی ئەم دەوڵەتەوە و لە پەیوەند پێوەی.

لە ڕاستیدا ئەو پرۆسەیەی کە ئیسلامی سیاسی بتوانی لە عێراقدا هاوسەنگی هێز بگۆرێت لە بەرژەوەندی خۆی تا ئاستی ئەوەی کە عێراق ببێتە ڕژێمێکی ئیسلامی تەواو عەیار، لە گەڵ ڕاپەرینی ئۆکتۆبەردا چوە دۆخێکی ترەوە کە دۆخی قەیران و خەستبوونەوەی ناکۆکیەکانی خودی ئەم ڕژیمەی ئیسلامی سیاسیە. ئەوەی کە ئەم ئیسلامیستانە هاتوون لە ئیستادا ئەم پڕۆژەیە بسەپێنن و دادگای فیدراڵی ئیسلامیزە بکەن و سوود لەو مەسەلە دیاریکراوە وەرگرن کە لە ناو دەستوردا جێگیرکراوە، ڕزگاریان ناکات لە قەیران و ئەو پرۆسە ڕوو لە داچونەی کە تێیکەوتوون.

سەرجەم ئەم پرۆسەیە و کیشمەکێشی دوو باڵی وە سێ باڵی ناو ڕژێمی عێراق ڕوون نا بێتەوە بۆمان گەر ئەم قەیرانە و ئەم ناکۆکیانە نەناسین. بەدەر لە ململانێی نیوان باڵەکانی ئیسلامی سیاسی شیعە، ئەتوانینن بڵیین کە دوو باڵی سەرەکی هەیە لە پێکهاتەی ڕژیمی سیاسی بورژوا قەومی و ئسیلامی عێراقدا.

یەکەمیان، ئەم نیزامە سیاسیەی بورژوازیە کە بە پاڵپشتی ئەمریکا و بورژوا ئیمپریالیستی ڕۆژئاوایی و بورژوازی نیودەوڵەتی دامەزراوە. ئەڵبەتە ئەمریکا هیزی سەربازی هەبێ لە عێراقدا یا نە، لەو مەسەلەیە ناگۆڕیت. ئەمە بەشیک و باڵێکی بناغەیی ڕژیمی سیاسی بورواژزی دەسەڵاتدارە و لە بناغەدا سەر بە ئەمریکایە و بەشەکەی تر وە یا باڵەکەی تری ڕژێم، ڕەوتەکانی ئیسلامی سیاسیە بە هەموو لایەنەکانیەوە کە بۆ خۆشیان چەند باڵی و چەند لایەنین و تەنانەت

هەندیکیان ڕاستەوخۆ "موالین بۆ ئیران" و گرێدراون بە ئیرانەوە و سیاسەت و ستراتیژی ڕژیمی ئیسلامی ئیران ئەبەنە پێشەوە لە عێراقدا.

ئەسعەد نەدئینان: لەم دوایانەدا پاپا سەردانی عێراقی کرد و دیداری ئەو لەگەڵ عەلی سیستانی ئەنجامدرا. ئەوە ڕوشنە کە مەرجەعیەت لە عێراق کێشە ودابڕانی هەیە لە گەڵ رژیمی ئسیلامی لە ئێران و ولایەتی "فەقهی". هەروەها کازمی ڕۆژی ٦ مارس کە ڕۆژی دیداری سیستانی و پاپا بوو وەک ڕۆژی لیبوردنی گشتی ڕاگەیاند. وا دەرئەکەوێت کە ئەیەویت بەدیلێک بدات بە وەڵامدانەوە بەم وەزعە ناکۆکە. ئەم سەردانەی پاپا چەند ئەکەوێتە نیو چوارچێوەی کێشمەکێشەکانی ناوخۆی عێراق کە ڕوخساری کێشمەکێشی ئەمریکا و ئیرانی پێوە دیار بێت؟

موئەیەد ئەحمەد: دیداری پاپا و سیستانی پەیامەکە بە ئیران کە بورژوا ئیمپریالیستی ڕۆژئاوا، ئەوەندەی پەیوەست بێت بە "مەزهەبی شیعی"وە، لەگەڵ "مەرجعیەتی" سیستانی و "نەجەف"دان و هاوئاهەنگن. ئەمەش بەخەی سیگنالە ناردنەکە بە ئیران کە پاپا و ڕۆژوئاوا ئیعتراف بە "مەرجعیەتی نەجەف" و عەلی سیستانی ئەکەن، وەک نوینەرایەتی "شیعەی" جیهانی و لۆکاڵی عێراق. "پرۆسەی سیاسی" دوای ساڵی٢٠٠٣ لە سەر ئەم بنەمایە دامەزرێنراوە کە ئیسلامی سیاسی شیعەی سەر بەم "مەرجعیەتە" هاوئاهانگە لەگەڵ سیستمی بورژوازی جیهانی و ڕۆژئاوایی و لەگەڵ دامەزراندنی دەسەڵاتی بورژوا قەومی و تایفی لە عێراقدا.

گەر باسی بنکەی کۆمەڵایەتی لایەنگرانی"مەزهەبی شیعە"ش بکەین، ئەوە ئەو بنکە کۆمەڵایەتیە زیاتر سەر بەم "مەرجعیەتەی نەجەفە"، گەر تا ڕادەیک بتوانی ڕژیم سەقامگیر بکات. سەرجەم ئەمانە ناکۆکی و ڕیگرین بۆ رژێمی ئیران لە پەیوەند بە نفوزی لە عێراقدا، و ئەتوانم بڵیم، کە جمهوری ئیسلامی ئێران بەی ناکری ڕژیمێکی سیاسی ئیسلامی وەک ئەوەی خۆی بسەپێنی لەم وولاتەدا.
ئەوەی کە ئیستا ڕژیمی ئیسلامی ئیران ئەنجامی ئەدات لە عێراقدا بە پلەی سەرەکی لە ڕێگەی هێز و حزبەکان و میلیشیاکانی ئیسلامی سیاسی شیعەوەیە وەک حزبی دەعوەی مالکی بە پلەی سەرەکی، و هەندی لە حزب و هیزە میلیشیاکانی تر، ئەمە جگە لە هێزەکانی تری دەرەوی ڕەوتەکانی ئیسلامی سیاسی شیعە لە چەشنی یەکیەتی نیشتمانی کوردستان و هێزەکانی تر کە لە بازنەی بەرژەوەندی دوو تەرەفە و نفوزی جیوسیاسی ڕژێمی ئێراندان. ئەوە ڕوشنە کە هەموو هیزەکانی ئیسلامی سیاسی شیعە پەیوەندیکیان بە ئێرانەوە هەیە وە ستراتیژێکی گشتی کەیان ئەکاتەوە بەڵام ئەوەی کە بگاتە ئەو ئاستەی بتوانن ڕژێمێکی

ئیسلامی لە ژێر سایەی کۆماری ئیسلامی ئێراندا بهێننە ئاراوە لە عێراقدا، ئەوە ناکرێ و بەیان مەیسەر نابێ.
ئەمەبێتە دەستتێوەردان و نفوزی ڕژێمی ئیران لە عێراقدا، لە ڕێگەی حزب و هێزەکانی ئیسلامی سیاسی شیعە و لایەنەکانی تر، دەوری سەرەکی هەیە لە سەر ژیان و پەیوەندە سیاسیەکانی عێراق، بەڵام ئەمە پڕ لە ناکۆکیە و ئاڵۆزە، وە ئەوەی کە ڕژێمی سیاسی لە عێراقدا بە تەواوی ساغ بێتەوە بۆ لای ئێراندا، ئەوە نابێت. بە بڕوای من عێراق خاڵی لاوازی ستراتیژی ئێرانە لە ناوچەکەدا و ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەر بەجارێ ئەو پڕۆسەیەی تێک شکاند و ئیتر ڕەوەندەکە چووەتە شوێنێکی تر. وە ئەگەر ڕاپەڕین زیاتر بەرەوپێش بچێت لە عێراقدا ئەوە بە تەواوی دەرگا لە سەر جێبەجێبوونی ئەو ستراتیژیەی ئێران دادەخا.

ئەسعەد نەدینیان: .... لە ناو جەرگەی ئەم بارودۆخەدا پڕۆژەی “گفتوگۆی نیشتمانی” لە ئارادایە کە کازمی، دوای سەردانی پاپا، ڕێکی ئەخا و بڕیارە هەموو لایەنکان بانگ بکرێن بەشدار بن. ئەمە لە کاتێکدایە، کە کێشە هەیە لە نیوان حکومەتی هەریمی کوردستان و دەسەڵاتی مەرکەزیدا، و مەسەلەی دادگای فیدراڵی هاتەتە پێشەوە و زۆر کێشەی تر… ئەم پرۆژەیە لە کوێی ئەم وەزعەدا قەرار ئەگرێت؟

موئەیەد ئەحمەد: وەک ووتم، ڕاپەڕینی ئوکتۆبەر زەربەیەکی گەورەی داوە لەم ڕژێمە. ڕاپۆرتەکان باس لەوە ئەکەن کە نزیکەی ٦٠ ڕێکخراو و گروپ و حزب دروست بووە، و بەجۆریک خۆیان پەیوەستکردەتەوە بە ڕاپەرینەوە، کازمی مەبەستی ئەوەیە کە پەیوەندیک دروست بکات لە نیوان هەڵبژاردن و ڕاپەڕیندا، و ئەیەوێت ئەم لایەنانەی کە کازمی و حزبەکانی تری دەسەڵات دروستیان کردوون لەناو ڕاپەرینەکدا، لە ڕێگەی ئەو کەسانەی کە جێگەوڕێگەیەکیان هەیە لە ناویدا، ئەم دایلۆگە بکەن و لایەنێک بن لە “گفتوگۆی نیشتمانی”. ئەمە جگە لەوەی دەنگەی ئەوەش هەیە کە گوایا بەشێک لە بەعسیەکانیش بێنە ناو ئەم گفتوگۆیەوە. سەرجەم ئەم سیناریۆیە، بەشیکە لەوەی کە لە قەیراندان وە نفوزی کەمڕایەتیان لەق بووە. هەر بۆیە ستراتیژکەیان بە جۆریک ئەوەیە کە ئیحتوای ئەم ناڕەزایەتیانە و ڕاپەرینەکە بکەن لە ڕێگەی ڕابەرە ڕیفۆرمیستەکانی وە ئەوانەی ئەیانەوێت قەزیەکە بفرۆشن. بەڵام ئەمە دادیان نادا چونکە قەیرانەکەیان لەوە گەورەترە بەم شیوەیە چارەسەربکرێت.

ئەسعەد نەدینان: … کۆمەنیستەکان، ئەبێ چی بکەن بۆ ئەم وەزعە کە ئەم ناڕەزایەتیانە ئاوەها بە فراوانی دەسەڵاتی خستۆتە ژێر پرسیارەوە وە خەڵك بۆ هیچ لەم سیناریو بەدیلانە وەڵامی پۆزەتیفی

نەداوەتەوە، کۆمۆنیستەکان ئەرکیان چییە کە خەڵک بتوانێ نەفەسی بدات و کۆمەڵگە ئازادی هەبێت؟

موئەیەد ئەحمەد: لە باری سیاسیەوە یەکەم شتت ئەوەیە کە ئێمەش ئەبێ پێدابگرین لە سەر ئەوەی کە ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەر ویستی تەواوی ڕژێمەکە وەلا بنێت، وە ئەبی پێدابگرین لە سەر ئەوەی کە هیچ جۆرە چارەسەرێ نیە و هیچ جۆرە چاکسازیەک ناتوانی وەڵامی کێشەکانی جەماوەر بداتەوە تا ئەم ڕاپەڕینە و ئەم جەنگەی کە ڕوویداوە بە ئامانجەکانی خۆی نەگات.
ئەوەی کە ڕویداوە جەنگێکی گەورەیە و نزیکەی هەزار کەس گیانی لەدەست داوە، ئەمە جگە لە دەیان هەزار بریندار و هەزاران لە گیراوان و فڕێنراون و بێسەروشوێن کراوان. ڕاپەڕینی ئوکتۆبەر ٢٠١٩ کە تا ئیستاش بە شیوەیەک بەردەوامە، جەنگێکی هەمەلایەنە و بزوتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی گەورەیە و ئەبێ بەردەوام کاربکەین کە ئەم قەیرانەی ڕژێم قووڵتر بکرێتەوە و بوار نەدرێت بە چاکسازی و هەڵبژاردن وە وادەی درۆی دەسەڵات و هیزەکانی، بزوتنەوە شۆڕشگێڕانەکە لە باربەرن. وە ئەمە مەسەلەیەکی پرنسیپی و بناغەیی ئیمەیە چونکە بە سادەیی پرنسیب و ئامانجی شۆڕشگیڕانەی ڕاپەڕینەکە خۆیەتی.

دووهەم: بورژوازی هاتووە هەڵبژاردن ڕێک ئەخا، و هیزە شۆڕشگیرەکانی ڕاپەڕینش ڕەتی ئەکەنەوە. لە بەرامبەردا، پێوستە کریکاران و هەژاران و جەماوەری ئازادیخوازی ناڕازی و شۆڕشگێڕ ڕیزی چینایەتی خۆیان ڕێکبخەن، لە دەرەوی هەڵبژاردن و پەرلەمانتاریزم، و لە هەر ئاستێکدا بێت. هەر لەم ڕاستایەشدا پێویستە کرێکاران ئەم فرسەتە بەکاربهێنن تا ڕیکخراوە خەباتکارە جەماوەریەکانیان دروست بکەن، ڕیزەکانی ڕاپەڕین کە زیاتر کڕیکاران و زەحمەتکێشان وە کرێکارانی بێکاری گەنجی کچ و کوڕن، خۆیان ڕیکخراو بکەن بە ئاسۆیەکی ڕۆشن وە بە ئاراستەی ئەوەی کە لەم نیزامە ڕزگاریان بێت تا بتوانن بەرەو ئەنجامدانی بەرنامەی ئاڵوگۆڕی ڕیشەیی ئابوری و کۆمەڵایەتی هەنگاو بنێن.

سێهەم: مەسەلەی ژنان کە نیوەی کۆمەڵگەیە کێشەیەکی گەورەیە لە عێرقدا. دەسەڵاتی ئیسلامی سیاسی بە ڕاستەوخۆ دوژمنی سەرسەختی ژنان و ئازادی و یەکسانیانە و لە جەنگێکی بێ ئەماندایە لەگەڵ نیوەی کۆمەڵگەدا. لە ئاکامی پرۆسەی پەرەسەندنی ئابوری و کۆمەڵایەتی و سیاسی و ڕۆشنبیریی دوو دەیەی ڕابردوو، ژنان ڕۆڵیان زیاتر بەرجەستە بۆتەوە لە کێشمەکێشی کۆمەڵایەتی و چینایەتیدا، و

هاتونەتە گۆرەپانی سیاسییەوە، بە تایبەت لە ڕاپەرینی ئۆکتۆبەرەوە. لە ئێستادا پێکهاتەی کۆمەڵایەتی چینی کریکار گۆڕاوە و جێگەوڕیگە و ڕۆڵی کۆمەڵایەتی ژنی کریکار و زەحمەتکێش و ژنی بیکارکراو و چەوساوە لە کۆمەڵگەدا زیاتر بووە، وە زۆربەی هەرە زۆری ئەوانەشی کە لە زانکۆکان و مەعهەدەکان دەرئەچن، کچ و کوڕ، لە هەر پێشینەیەکی چینایەتی ووردە بورژوایەوە هاتبن، ئێستا پێیوەست بوون بە ڕیزی پرۆلیتاریاوە وە بیکاری تەنگی پێهەڵچنیون، بەم پێیە، ژنان و کچانی پرۆلیتاریا بوون بە هێزیکی کۆمەڵایەتی گەورە لە عێراقدا. هەر بۆیە، نەک هەر ئەبێ ئاڕای ئەم هێزە پرۆلیتاریە بەرزبکرێتەوە لە بواری خەبات بۆ ڕزگاری ژنان وە بەرگری لە بەرژەوەندە چینایەتیەکانیان، بەڵکو ئەبی ئەم تۆیژە لە ژنان ڕۆڵی ڕابەری سەرجەم بزوتنەوەی ئازادیخوازانەی ژنان بگێڕن.

ژنانی کرێکار و زەحمەتکێش و بێکارکراو، گەورەترین باجیان داوە و زۆربەی کارەساتەکانی چەوساندنەوەی ژن بەگشتی لە کۆمەڵگەدا، لە سەری ئەماندا شکێنراوەتەوە. لە ئیستادا کارکتەری بزوتنەوەی ڕزگاریخوازانەی ژنان مەرکی خەباتی ئەم تۆێژە پرۆلیتاریانەی پێوەیە. هەر بۆیە پێویستە کە دەوری پێشڕەویی ببینن هەم بە ڕێکخستنی خەباتی ڕۆژانەیان وەک بەشێک لە بزوتنەوەی کریکاری و سۆشیالیستی، و هەم بە بەرەوپێشچوون و بەهێزکردنی بزوتنەوەی ڕزگاریخوازانەی ژنان.
بزوتنەوەی ڕزگاریخوازانەی ژنان لە عێراقدا بەکردەوە هاوخەباتە لەگەڵ سەرجەم خەباتی شۆرشگیرانەی سۆشیالیستی پرۆلیتاریا وە پرۆسەی گۆرانکاری شۆرشگێرانە و ڕاپەڕین. دیارە مەبەست ئەوە نیە کە بەشداری ژنان لە ڕاپەڕیندا هەر تەنها پاڵپشتی ڕاپەرینەکە بێت بەڵکو مەبەست ڕۆڵبینینیانە لە گۆڕینی ڕاپەرین بە ئاراستەی ئامانجی شۆڕشگێرانە و ئازادیخوزانە کە ئازادی و یەکسانی ژنان پێکهاتەیەکی بنچینەییەتی.

چوارهەم: گەنجانی کچ و کوڕ، کە زۆربەیان یا بێکارکراون و یا کرێکارانی ڕۆژانە و زەحمەتکێشن وە یا دەرچووەکانی زانکۆ و مەعهەدەکانن، بە هەموویان تەیزگەلێکی گەورەی کۆمەڵایەتین و بەشێکن لە پێکهاتەی چینی کرێکار، بەڵام هێشتا نە لە نەقابەدا خۆیان ڕێکخستووە و نە لە کاتی ڕاپەڕین ئۆکتۆبەریشدا توانرا خۆیان ڕێکبخەن لە ڕیکخراوەی جۆراوجۆردا لەوانە گروپی خەباتکارانە و بە کۆمەڵەی سەربەخۆی خۆیان.
هەموو ئەوانەی کە باسم کردن ئەرکی دەستبەجێی کۆمەنیستەکانە کە

کاری لەسەر بکەن، و هەر هەنگاۆیک و سەنگەرگرتنیک لەم بوارانەدا ئەبێتە هۆی بەهیزکردن و پتەوکردنی بزوتنەوەی سۆشیالیستی پ□لیتاریا و پڕۆسەی شۆرشگێڕانە و ڕاپەرینەکە. پێویستە ئەم ماوەیەی کە هیشتا ڕاپەرین فراوان نەبوت□وە بەکار بهینریت بۆ ئەوەی بتوانرێ ل□ گ□ش□ندنی داهاتوویدا هەنگاوی گەورە بنرێت بۆ پیشەوە.

ئەسەد نۆدینان: ... ئیستا حزبە قەومیەکانی کوردستان لە لایەکەوە لە گەڵ قەیرانێکی گەورە و ئیعترازی خەڵک ڕووبەڕوون، وەک چۆن رژیمی مەرکەزی لە عێراق ڕووبەڕویەتی، و لە لایەکی ترەوە کێشەیان هەیە لە گەڵ دەسەڵاتی مەرکەزیدا و هاوسەنگی هێزی پێشوویان ئیستا گۆڕاوە. ئەمە چ جێگە و رێگەیەکی هەیە؟

موئەیەد ئەحمەد: گەر بوار هەبێت، پێش وەڵامی پرسیارەکەت باسی ڕووda□کی ئەم دواییانەی کوردستان بکەم. (پارتی) (حزبی دیموکراتی کوردستان) بە بڕیاری دادگا شەش چالاکەوانی ناڕەزایەتیەکانی ئەم دواییانەی کوردستانی زیندانی کردووە، وە فەرمانی ٦ سال زیندانی بە سەریاندا داوە. ئەم کارەی (پارتی) هەمان کردەوەی ڕاکێشانی یاسا و دادگایە بۆ ژێر ڕکێفی میلیشیا و دەسەڵاتی ئێستبدادی وە دکتاتۆریەت. ئەڵبەتە ئەمە پێشهاتێکی زۆر خەتەرە و پێویستە بەری پێبگیریت وە نەه□ل□□□ت سەربگرێ کە یاسا و دادگا بکرێتە ئامڕازی دەسەڵاتی میلیشیایی و ئیستبداد. ئەوە گرنگە بۆ پرۆلیتاریا و ئازایخوازان کە نەهێڵرێت ئەو سەربەخۆیە ڕوکەشیەی کە دادگا و یاسا هەیەتی و بورژوازی دەسەڵاتدار ئیدیعای ئەکا، وەلابنریت و بچێتە خزمەتی دەسەڵاتی میلیشیایی (پارتی)ەوە. دیارە هەنگاوی یەکەم لەم بوارەدا فشار خستنە سەر (پارتی)ە کە ئەو چالاکەوانانە بەر بدات.
بچمەوە سەر وەڵام بە پرسیارەکەت، وەزعی کوردستانیش بە هەمان شیوەی عێراقە. گەر سەیری ڕاپەرینەکەی دیسامبەری٢٠٢٠بکەین، ئەوەی کە سێ مانگ پێش ئیستا لە هەردوو پارێزگای سلێمانی وە هەڵەبجە ڕوویدا، ئەبینین کە هەموو شۆینەکانی گرتەوە، و گەر ئەو سەرکوت و تیڕۆرە نەبوایە لە ناوچەی بادینانی ژێر دەسەڵاتی پارتی بە هەمان شیوە لەوێش بڵاو ئەبوەوە. ناڕەزایەتی بەرامبەر دەسەڵاتداریەتی لە کوردستان لە هەردوو ناوچەکەدا هەیە و بەهیزە بەڵام بە هۆی هاوسەنگی هێز لە ناوچەی ژێر دەسەڵاتی (پارتی)دا بزوتنەوەی ناڕەزایەتی جەماوەر نەیتوانیوە بێتەدەر.
دەسەڵاتی بورژوا ناسیۆنالیست لە کوردستاندا لە سەر بورکانی

قەیرانەکــی گەورە وەســتاوە و هەر وەک چۆن لە عێراقــدا پرۆســەی دامەزراندنی نیزامەکی ئیسلامی لەگەڵ ڕاپەرینی ئوکتۆبەردا گەیشتە کۆتایی ڕێگەیەک کە گرتبویەبەر و ڕاپەڕین بنکەی کۆمەڵایەتی ئیسلامی سیاسی لەرزاند، لە کوردستانیش بە شیوەیەکی تر دەسەڵاتداریەتی ناسیونالیزمی کورد لە پرۆسەیکدا گەیشتۆتە قۆناغی کۆتایی خۆی و لە دەورەیەکی ئەگوزەری قەیرانداردایە. ئەوەی کە هێزی سۆشیالیستی و کرێکاری لە کوردستاندا ئەو هیز و توانایەی پێدا نەکردووە تا بتوانی ئەم قەیرانە بگۆڕێت بە شۆرشیک و بە ڕاپەرینەکی کۆمەڵایەتی گەورە، لەو ڕاستیە کەم ناکاتەوە کە پرۆسەکە و قەیرانی دەسەڵاتی بورژوا ناسیۆنالیزم دەستیپێکردووە و بوەتە واقعەکی مێژووی.

هەم دەسەڵات لە عێراق و هەم لە کوردستان لە قەیراندا ئەژین و گفتوگۆکانی نیوانیشیان مۆرکی ئەم قەیرانەی پێوەیە. گەر باسمان لەسەر گرتنەبەری سیاسەتەکی کۆمۆنیستی بێت ئەوە زۆر گرنگە کە لەم ماوەیەدا بتوانین بزوتنەوەی نارەزایەتی جەماوەری وەک بزوتنەوەیەکی سەرتاسەری عێراق بەرەوپێشبەرین، و ئەمە بکەینە ستراتیژی پێیڕەوکراو لە لایەن هەموو کۆمۆنیستەکانەوە. فرسەتەک هاتۆتە پێش بۆ کۆمۆنیزم و بزوتنەوەی کرێکاری کە بتوانێ ئەم بزوتنەوە سەرتاسەریە بەهیز و یەکانگیر بکات تا زەربەی کۆتایی خۆی بوەشێنێ لە دەسەڵات هەم لە عێراق و هەم لە کوردستاندا.

تا مەسەلەی قەومی توانای کاریگەری هەبێ لە سەر هەشی سیاسی خەڵک لە کوردستان، هەرچەندە ئیستا زۆر کاڵبوتەتەوە بەهەی ئەوەی کە زۆربەی خەڵک هیچ پێیوەندیکی ئەوتەی بە دەسەڵاتداریەتیەوە نەماوە، ئەبی هەمیشە لە هەوڵدابین بە بەرگرتن بە سەرهەڵدانی دووبەرکی و کیشمەکێشی قەومی. خۆپێشاندانەکانی کوردستان نیشانیاندا کە خەڵک دژی هەموو حزبەکانە و ڕاپەڕین مقەرەکانیانی سوتاندن و گەر بواریان هەبوایە لە ناوچەی بادینان وە هەولیریش بەهەمان شیوە ئەبوو، یانی ئەو دابڕانە ڕوویداوە لە نیوان جەماوەر و دەسەلاتی بورژوا ناسیۆنالیزمی کورد. لەگەڵ ئەو دابڕآنەشدا ئەبێ هوشیار بین وە نەهەڵێن دەمارگیری نەتەوەیی و مەزهەبی هەم لە عێراق و هەم لە کوردستان، ببێتە ڕێگری بەرەوپێشچوونی ئەم بزوتنەوە کۆمەڵایەتی و سیاسیە گەورەیە. لە کۆتاییدا، جەخت لە سەر ئەوە ئەکەمەوە کە پێویستە شەلگیرانە لە خەباتدا بین کە ئەم پرۆسەیە کە عێراق و کوردستانی لەسەرە بەرەو پێشبەرین و پاشەکشەی پێنەکرێ بەهەر هەیەکەوە بیت لەوانە ژەهراوی ناسیۆنالیستی و مەزهەبی و ناوچەگەریەتی.

١٣ مارسی ٢٠٢١

قوتابخانەی ڕۆمانتیسم. ڕاستی بەهادین

ئه م قوتابخانەیه زادەی شارستانیەکان و پیشەسازی و پێشکەوتنەکانی چینەکانی ناوەندی کۆمەڵگە لەسەدەی نۆزدەهەمی زایینیی. له بەر ئەوەی چینەکانی پێشکەوتوو خوازی ئەمسەدەیەی ئەوروپا ئیتر نەیان دەتوانی دابونەریتەکانی "فئودالیسم –
دەره بەگایەتی" وه "کلاسیسم" قبول بکەن بەو بۆنەیەوە پەیوستیان بە ڕۆشنبیران و نووسەران و هونەرمه ندانێك بوو کەبەدلخوازی خۆیان وە بەچوونەکانی خویان قەڵەم بەدەستەوە بگرن.
ئەم قوتابخانە ئەدەبیە لە ناوەڕاستەکانی سەدەی هەژدەهەم پەرەی سەند تا ئەو شوێنەی کە لە نیوەی دووەمی ئەو سەدەیە و لە هەموو ساڵەکانی سەدەی نۆزدەهەم دا جیهانی ئەدەب و هونەر و بیروباوەڕ و ئەندێشەی کرد بە جەولانگەی خۆی نووسەرانی ئەم قوتابخانەیە هیچکات کۆمەڵگا و تاکەکانی کۆمەڵ بەوشێوەی کە هەبوون وەسف نەدەکرد بەڵکو بەوشێوازەی کەدەبێت ببن وەسفی دەکرد و لە تابلۆکانیاندا دەیان گونجاند. لەم ڕوەوە ئەم قوتابخانەیە لەبەرامبەر رئالیسم دا ڕادەوەستێ.

هونە رمەندی ڕۆمانتیك لە چینی خۆی بێزارە و هەمیشه هەوڵئەدا لە ژیانی ناوکۆمەڵگای خۆی دەربازبێت و بەخەیاڵات و ئەندێشە خەیاڵیەکانی خۆی پەنا دەهێنێت وە بۆ دەورانی رابووردوو وه سەردەمەکانی منداڵی و زید و ئارەزووی تەنهایی دەگەڕێتەوە.
له ناو پیشڕەوانی ئەم قوتابخانەیه ئەتوانین ناوی "ستاندال فیکتۆر هۆگۆ " شاتوبریان له فەڕەنسا "دا وه "لۆرد بایرون، فیردزفرسی (ویردزورسی) له بەریتانیا وه گۆته، چیله ر له ئه لمانیا وه "پۆشکین و گوگول و ورمانتۆف له سوڤیەت دا بهێنین. نووسراو و سیناریۆکەی "فیکتۆر هۆگۆ" له شانۆگەری کرامەل" بوو به یەکی له مرام نامەکانی بزوتنەوەی رومانتیسم.
فیکتۆر هۆگۆ پاشان به پێشکەش کردنی کتێبە شاکارەکەی بە ناوی

“بەنەوایان” رابەرایەتی ئەم قوتابخانەیەی گرتە ئەستۆ.

گفتوگۆ لەگەڵ ئەفسەری دەزگای ئەمنی پێشوی دەوڵەتی عێراق سەباح الحمدانی.. ئامادەکردنی: عەلی مەحمود

تێبینی:

ئەم بابەتە بەزمانی عەرەبییەو وەرنەگێردراوەتە سەر زمانی کوردی، لەبەر گرنگی بابەتەکە هەر بەزمانی عەرەبی و بە فۆرماتی PDF بڵاوی دەکەینەوە…

[بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن..]

[AliMahmud_SabahAlhamdaniDownload]

مروارییەکانی ئەوین.. مرواری حەوتەم/ شیعر: ستیڤان شەمزینی

هەر بیر لەوە ئەکەمەوە
کە تۆ هیچ سووچێکت نییە لە ئازارچەشتنی منا
ئەوە کڵپەی ئاگری رۆحی خۆمە
گڕی لە هەموو کامەرانییەکانم بەرداوە

باسی مەرگت بۆ ئەکەم

کە تەنها ئەو کاتژمێری دڵم لە عەشقت رائەگرێ
باسی ژیانت بۆ ئەکەم کە تەنها ئەو
داهاتووم پڕ ئەکات لە ئێستای تۆ

بەدرێژایی شەو نانوم ناڵێم بەهۆی تۆوە
بەڵکو ل□ بەر دڵی تەنگی خۆم
بە بەرینی رۆژ خەون ئەبینم
ناڵێم بە تەنهایی خۆمەوە بەڵکو بە تۆوە

دڵڕەقیش بنوێنی دڵنیایت “ناتبوورم”ی من
درۆیەکە عەشق فێری کردم
شەقامی چۆڵی ئومێدم بە گوڵی شیعر رازاندۆتەوە
ل□ بەردەم هەنگاوەکانتا

هەمیشە دڵە خورپەمە نەکا ماندوو بیت
لەم خەرابستانەی رۆحی بریندارم
هەمیشە لەوە دڵنیام دیدەنی تۆ
ئەبێ بە ساڕێژی برینێکی قەتماغە نەبوو

کە تۆ دەرکەوتیت سروودی فرمێسکت
بۆ گۆڕیم بە گۆرانی پێکەنین
کە من دەرکەوتم گریانی نائومێدیم
بۆ گۆڕیت بە سەمای بەختەوەری

ئەوینت دەنکە مروارییەکە
لە قووڵترین قووڵایی دەریای دڵما رۆچووە
عەشقی من هەورە برووسکە و نەشئەیەکە
سەرتاپای رۆحتی گرتووە

لە□و□تی مەی چاوەکانت ئەنۆشم
بادەم لە تامی هەنگوین شیرینتر بووە
لەوەتی ئاگری سەرکێشیم ئەسووتێنێ
بۆنکڕزوت بۆتە خۆشترین عەترم

کتێبی دڵم بکەرەوە و
تێر تێر لەو شیعرانە بڕوانە بۆ تۆم نوسیووە
چرای چاوەکانم داگیرسێنە و
لە ناویدا تابلۆی نیگا بێزارەکانم ببینە

دەروونم بۆتە خەرابستان و
چیتر گوڵی ئارەزووی تێدا سەوز نابێت
سپێدەیەک وەرە و ئەسپی حەزەکانت
لە کەلاوەی جەستەمدا زین بکە

باخێکی پاراو بووم
ئێستاش شارێکی خۆڵەمێشی بەدەست "با"وە
بارانێکی چاوباز بووم
ئێستاش شەپۆلێکی سووتاو لە هەناوی دەریاوە

سوێد - ستۆکهۆڵم

گرنگییەکانی چیرۆکی بێدەنگ بۆ

منداڵان.. ڕەزا شوان

چیرۆکی بێدەنگ یا "چیرۆکی وێنەیی" کە بە "چیرۆکی کۆشوەربە" یش ناودەبرێت، بە زمانی ئینگلیزیش "سایلێنت ستۆری" یە. جۆریکە لە جۆرەکانی چیرۆک بە گشتی و لە چیرۆکی منداڵان بە تایبەتی. چیرۆکی بێدەنگ، چیرۆکێکی وێنەییە، هیچ وشە و رستە و سیناریۆ و دەقێکی نووسینی لەگەڵدا نییە. پشت بە کۆمەڵێک وێنەی ڕەنگاوڕەنی یەک لە دوای یەک دەبەستێت، کە ڕووداوێکی دیاریکراو دەگێڕێتەوە.
چیرۆکی بێدەنگ، پێویستی بە زمانێکی دیاریکراو نییە، تا لێی تێبگەین. تەنیا وێنە یەک لە دوای یەکەکانی بەسن بە تێگەیشتن لێی.

وێنەکان چیرۆکەکەمان بۆ دەگێڕنەوە.
ئەگەرچی تا ئەمڕۆشن نووسین چیرۆکی بێدەنگی وێنەیی بە نووسین، لە چاو چیرۆکی نووسراوەوە، زۆر کەم و شەرمنانەیە. زۆر کەم لە چیرۆکنووسان و وێنەکێشانی بواری ئەدەب و هونەری منداڵان ئاوڕیان لێداوەتەوە. بەڵام نکوڵی لەوە ناکرێت کە چیرۆکی بێدەنگ ژانرێکە لە ژانرەکانی چیرۆک بۆ منداڵان. دەشێ هەندێ چیرۆکی بێدەنگ، کارتێکردنێکی زیاتر لە چیرۆکی نووسراو، لەسەر هەش و دەروونی منداڵان بکات.
ڕەسەنی چیرۆکی بێدەنگ، بۆ ئاراستەی گوزارشتی دەگەڕێتەوە. کە لە سەرەتای سەدەی بیستەمی رابردوودا، ئەم ژانرە چیرۆکە لە ئەڵمانیادا سەری هەڵدا و بڵاوبۆوە. بە تایبەتش لە سییەکاندا، گەشەی کرد و گەیشتە ئەوپەڕی پێشکەوتن باوبوون. لەو سەردەمەدا تا رادەیەک چیرۆکی بێدەنگ، لە شێوازی ڕەخنەئامێزدا بوو. بابەتەکانی گوزارشتیان لە گرفتە کۆمەڵایەتییەکان و لە ستەم و لە خواست و لە هەواکانی خەڵکی و لە ململانێ لەگەڵ سەرمایەداریدا دەکردن.
هونەرمەندی شێوەکاری ئەڵمانی (ئۆتۆ نوکێل) هونەرمەندێکی ناسراوی چیرۆکی بێدەنگ بوو. ڕۆڵێکی بەرچاوی لە سەرهەڵدان و لە بڵاوکردنەوەی چیرۆکی بێدەنگ لە ئەڵمانیادا هەبوو.
هەر لەسەر شێوازی ئەم هونەرمەندە ئەڵمانییە، نووسەری بەلچیکی (فرانس مارسێڵ) لە ساڵی (١٩١٨) دا چیرۆکێکی بە ناوی (پیاوە ئەویندارەکە)وە نووسی و هونەرمەندی وێنەکێشی ناسراویش

(لیندوارد) بە (٢٥) وێنە گوزارشتی لەم چیرۆکەی فرانس کرد.

فرانس چیرۆکی بەدەنگی دووەمی بە ناوی (گەشتەکی سەزدار) ەوە بەرهەمهێنا. کە لە (١٦٧) وێنەی یەک لە دوای یەک پێکهاتووە، چیرۆکەکەی بەبێ نووسین دەگێڕێتەوە.

(لیندوارد) لە ساڵی (١٩٢٩) دا، چیرۆکەکی بەدەنگی وێنەیی بە ناوی (پیاوی خواوەند) ەوە، کێشاو و بڵاوی کردەوە. هەر لە ڕێی هونەرمەند (لیندوارد) ەوە، هونەری چیرۆکی بەدەنگ گەیشتە ئەمریکا. کۆمەڵێک نووسەر و وێنەکێش، هەڵگر و هەواداری بوون.

هونەرمەندی شێوەکاری پەڕەنیش (باڵسوس) لە تەمەنی (١٦) ساڵاندا، دەربارەی پشیلەکەی بە شێوەی چیرۆکی وێنەیی، چیرۆکەکی کێشا و بڵاوی کردەوە.

چیرۆکنووسی ئیماراتی (سامیح ئەبوبەکر عیزەت) چیرۆکی (سوور و شین و زەرد)ی نووسی، هونەرمەندی وێنەکێشیش (ئەمانی یوسف) بە کۆمەڵێک وێنەی ڕەنگاوڕەنگ ئەم چیرۆکەی بە منداڵان کێشا. بیرۆکەی ئەم چیرۆکە بە کچۆڵەیەکی قوتابی دەگێڕێتەوە کە تەنیا سێ ڕەنگ بەیەی هەبوو (سوور و شین و زەرد) بەڵام هاوڕێیانی هاوپۆلەکەی هەریەکەیان، پاکەتێکی گەورەی (٢٤) ڕەنگیان هەبوو. ئەم کچۆڵەیە بیردەکاتەوە و لە خەیاڵیدا ڕەنگەکان تێکەڵ دەکات بە پێکهێنانی ڕەنگەکانی تر. ڕەنگی سوور و زەردی تێکەڵکرد و ڕەنگی پرتەقاڵی پێکهێنا. زەرد و شینی تێکەڵکرد و ڕەنگی سەوزی پێکهێنا. بەم جۆرە چەند ڕەنگێکی دیکەشی پێکهێنان. بەمەش زانیاری بە هاوڕێکانی گەیاند بە کەمێک وەرگرتن لە تێکەڵکردنی ڕەنگەکان بە پێکهێنانی ڕەنگی دیکە.

هەمووشمان چیرۆکی (میکی ماوس) مان، بە شێوەی فیلمی کارتۆنی بزوێنی بەدەنگ (ئەنیمەیشن) بینیوە. کە لە نووسین و دەرهێنانی دەرهێنەری سینەمایی ئەمریکی و جیهانی (واڵت دیزنی: ١٩٠١– ١٩٦٦) یە. لە نووسینەکەمدا، کە لە چەند سایتێکدا بڵاومکردەوە، بە درێژی باسم لە ژیاننامەی واڵت دیزنی کردووە. بە کورتی کە (واڵت دیزنی) کریکارێک بوو لە گەراجێکدا، لە ژوورێکی ئەو گەراجەدا دەمایەوە. چەند مشکێک لەناو ژوورەکەیدا بوون، بە دیوارەکانی ژوورەکەیدا دەهاتنە خوارەوە و سەردەکەوتن، لە واڵت دیزنی نەدەترسان. مشکێکی سیسەڵەی بزێوە، سەرنجی واڵت دیزنی ڕاکێشا. واڵت دیزنی چەندین وێنەی جووڵەکانی ئەو مشکەی کێشا. کردنی بە چیرۆکێکی بەدەنگی وێنەیی، دواتریش لەژێر ناوی (میکی ماوس) واتا (مشکی دەم بە پێکەنین) کردی بە فیلمێکی کارتۆنی بەدەنگی

ئەنیمەیشن بۆ منداڵان. واڵت دیزنی لە ڕێی ئەو مشکەوە ناوبانگی دەرکرد و بوو دەرهێنەرێکی جیهانی و بە ملیۆنەرێک و بە خاوەنی کۆمپانیای بەرهەمهێنانی فیلمی سینەمایی.

ئایا نووسینی چیرۆکی بێدەنگ ئاسانە؟

بێگومان نەخێر، کارێکی ئاسان نییە. چونکە چیرۆکنووسی چیرۆکی بێدەنگ، پێویستە بیرۆکەیەک بدۆزێتەوە، کە پێویستی بە قسە و نووسین نەبێت، نابێت بە وشە و ڕستە بیرۆکە و ناوەڕۆکی چیرۆکەکانی ڕوون بکاتەوە. تەنیا وێنەکێش لە ڕێگای زنجیرە وێنەیەکی ڕەنگاوڕەنگەوە، گوزارشت لە بیرۆکە و لە مەبەستی چیرۆکە بێدەنگەکان دەکات. سۆز و هەستەکانیش جوانترین شتن کە نووسەر لەگەڵ منداڵانی خوێنەردا بیانگێڕێتەوە. بەڵام سۆز و هەستەکان و چێژ و شیرینی وشە و ڕستەکان، لە چیرۆکی بێدەنگدا دەرناکەون. هونەرمەندی وێنەکێشی لێهاتوو و داهێنەر دەتوانێت لە میانەی وێنەی ڕەنگاوڕەنگی جوانەوە، سۆز و هەستەکان، لە ڕێی هێڵ و ڕەنگەکانەوە بە منداڵان بگەیەنێت.
مێژووش باسی ئەوەی بۆ کردووین، کە قۆناغی یەکەمی نووسین، کە مرۆڤ دایهێنا. (نووسینی وێنەیی) بوو، واتا بە کێشانی وێنە گوزارشتیان لە ناوی شتەکان دەکرد و لەسەر تاتە قوڕی تەڕدا دەیانکێشا و شک دەبوونەوە و بۆ یەکتریان دەناردن، بۆ نموونە وێنەی: خۆر، شاخ، گوڵ، ئەسپ، دار، کەو،… هتد، دەکێشان. لە قۆناغی دووەمدا، (نووسینی مێخی) و (نووسینی هیرۆگلیفی) یان داهێنان، تا گەیشتین بە داهێنانی نووسینی ئەم پیتانەی کە لە ئەمڕۆدا بەکاریان دەهێنین و پێیان دەنووسین.
منداڵان بە سروشتی هۆگری وێنەی ڕەنگاوڕەنگ و وێنەکێشانن. بە تایبەتیش لە قۆناغی بەرایی منداڵیدا. کە هێشتا فێری نووسین و خوێندنەوە نەبوونە. بە وێنەکێشان گوزارشت لە سۆز و هەست و لە هیوا و خەونەکانیان و لە کێشەکانیان دەکەن.

گرنگییەکانی چیرۆکی بێدەنگ بۆ منداڵان:

١ـ چیرۆکی بێدەنگ گەشە بە خەیاڵی منداڵان دەکا: منداڵان بە خەیاڵ و بیرکردنەوە و لێکدانەوە و بۆچوونەکانیان، دەیانەوێت بگەن بە مەبەست و بە ناوەڕۆکی چیرۆکە بێدەنگەکان. ئاسایشە کە بیرکردنەوە و لێکدانەوەی چیرۆکی بێدەنگ جیاوازی هەبێت لە منداڵێکەوە بۆ منداڵێکی تر.
٢ـ چیرۆکی بێدەنگ بۆ منداڵانی تەمەن سێ ساڵان و باخچەی منداڵان، کە بە قۆناغی بەرایی منداڵی ناودەبرێ، زۆر گونجاوە.

چونکە تا تەمەنی شەش ساڵان منداڵان فێری نووسین و خوێندنەوە نەبوونە. هەڵگری وێنە و وێنەکێشانن. پێویستە دادەکانی باخچەی منداڵان ئەم تامەزرۆییەی منداڵان بە چیرۆکی وێنەیی بقۆزنەوە. لە ڕێی چیرۆکی بەدەنگی وێنەییەوە، پەروەردەیان بکەن و زۆر شتیان فێربکەن.

٣ـ گەشەکردنی بیری لەژیکی لەلای منداڵان: لە میانەی بەستنەوەی وێنەی ڕووداوە جیاوازەکانی چیرۆکی بەدەنگەوە، پاڵ بە منداڵانەوە دەنێ بە ئەوەی کە پابەندی بیری لەژیکی بن.

٤ـ هاندانی منداڵان بە دۆزینەوەی هاوسەنگییەک لە نێوان هەستکردن بە ژیانی خۆیان و بە ڕاستیی پێکهاتەکانی ئەو وێنانەی کە لە بەردەستیان دان.

٥ـ یارمەتی منداڵان دەدات بە ڕێکخستنی بیرەکانیان و پێشکەشکردنیان بە ڕێکی.

٦ـ گەشەکردنی زمانی منداڵان: منداڵان بیر لە دۆزینەوەی وشە و ڕستەی جوان دەکەن. بە گوزارشتکردن لە هەندی لە ڕووداوەکانی چیرۆکە بەدەنگە وێنەییەکان، کە چیرۆکنووسەکان لە چیرۆکە نووسراوەکانیاندا باسیان لێکردوون.

٧ـ گەرچی چیرۆکی بەدەنگ نە نووسین و نە سیناریۆی لەگەڵدایە. بەڵام وا لە منداڵان دەکات کە بدوێن و چیرۆکەکە بگێڕنەوە. بەمەش سۆزداری کۆمەڵایەتیان زیاتر گەشە دەکات.

ئایا لە ئەدەبی منداڵانی کورد دا، چیرۆکی بەدەنگمان بۆ منداڵان هەیە؟

ئایا تا ئێستا چیرۆکی بەدەنگ، بووە بە ژانرێک لە ژانرەکانی چیرۆکی منداڵانی کورد؟ تا ئەمڕۆش ئەم ژانرە چیرۆکە هونەرییە لە ئەدەبی منداڵانی کورد دا. زۆر بە دەگمەن لە لایەن چیرۆکنووسان و شێوەکارانی کوردمانەوە ئاوڕیان لێی داوەتەوە. زۆر بە کەمی بەرچاومان کەوتوون. ناڵێین نیمانە، بەڵام زۆر لە خوارەوەی هێڵی پێویست دایە.

هونەرمەندی شێوەکار و کاریکاتێرکێشی پۆرتەری و دیزاینسازی بەرگی پەرتووک و گۆڤارەکانی منداڵان، هونەرمەندی کوردمان کاک (عەلی مەندەلاوی) کە لە کوردستان و عێراق و جیهاندا وەک هونەرمەندێکی داهێنەر ناسراوە و ناوبانگی هەیە، لە ئێستادا لە بەغداد دەژی. بە ماوەیەکی زۆر لە گۆڤارە عەرەبی و کوردییەکان کە بۆ منداڵان دەردەچوون، وەک وێنەکێشێک کاری کردووە. خاوەنی ئەزموونێکی دوورودرێژ و باشە لە وێنەکێشان

بۆ منداڵان. مەندەلاوی ئەو کاتەی کە وێنەکێشێک بوو ل□ گ□قاری (مجلتي ـ گ□قارەکەم) کە خانەی رۆشنبیریی منداڵانی عێراق بە زمانی عەرەبی بۆ منداڵانی عەرەب دەریان دەکرد. لە چەند ژمارەیەکی ئەم گ□قارەدا، لە بەرگی دووەمیدا، کاک عەلی مەندەلاوی چەند چیرۆکی بێدەنگی وێنەیی بەبێ سیناریۆ، بە ناوی (ناز)ەو□، ب□ڵاو□کردنەوە.

(ناز ناوێکی کوردییە بۆ کچان) وێنەکان و بیرۆکەکانی ئەو کورتە چیرۆکە کوردییانەش، زادەی بیری عەلی مەندەلاوی خۆین و ئیلهامیشی لە چیرۆکی فۆلکلۆری رەسەنی کوردی وەرگرتوون. چیرۆکەکانی (ناز) زۆر کورت و سادە و ئاسانن. لە شەش تا هەشت وێنە پێکهاتوون، گوزارشت لە بیرۆکە جوانەکان دەکەن. نەک هەر منداڵانی کورد بەڵکو منداڵانی عەر□ب بیش چێژیان لەو چیرۆکە بێدەگە وێنەییانەی مەندەلاوی وەردەگرتن. گەرچی ئەو چیرۆکانەی مەندەلاوی ل□ گ□قارێکی عەرەبی دا ب□ڵاوکراونەتەوە، بەڵام من پێموایە بەشێکن لە چیرۆکی بێدەنگ بۆ منداڵانی کورد و مۆرک و رەسەنایەتی کوردییان پێوە دیارە. وەکو پێشتر وتمان، چیرۆکی بێدەنگی وێنەیی پێویستی بە زمانێکی دیاریکراو نییە بۆ تێگەیشتن لێیان.
هەندێ لەو گ□قارە کوردییانەی کە بۆ منداڵان لە باشووری کوردستاندا د□ردەچوون یا دەردەچن. کە من چاوم پێیان کەوتووە. جار و بار لە ژمارەکانیاندا، چیرۆکی بێدەنگی وێنەیی رەنگاو□ر□نگیان بەبێ نووسین و بێ سیناری□، ب□ڵاوکردوونەتەوە، لەوانەش گ□قاری:(پەپولە) و (دنیای منداڵان) و (سق□ر□) و (مناڵانی باوەگوڕگوڕ) و (هەنگ). لەوانەیە ل□ گ□قارەکانی تریشدا، کە بە کوردی بۆ منداڵانی کوردمان لە کوردستان دا دەرچوون یا دەردەچن، زۆر یا کەم چیرۆکی بێدەنگی وێنەییان ب□ڵاوکردووبێتەوە. کە بەرچاوی من نەکەوتوون. داوی ل□ب□بووردنیان لێدەکەین کە لەم نووسینەمدا، ناوایانم نەهێناون. هیوادارم گرنگی بەم ژانرە چیرۆکەش بۆ منداڵانی کوردمان بدەین و فەرامۆشی نەکەین. گەشەکردن و ب□ڵابوونەوەی بە هەوڵ و هاوکاری نووسەران و وێنەکێشانی بواری ئەدەبی منداڵان و گ□قارەکانی منداڵان دێتەدی و بەرجەستە دەبێت و ب□ڵاود□ب□ت□و□.
ل□ ئ□م□د□ا لە بەشی منداڵان لە پەرتووکخانەکانی شار و شارۆچکەکانی و□ڵاتانی ئەوروپا و ئەمریکا و ئوستراليا و لە هەندێ ل□ و□ڵاتانی ئاسيا و ئەفریکاش، بە دەیان پەرتووکی چیرۆکی

بەدەنگی وێنەی ڕەنگاوڕەنگ بە منداڵانی تەمەن سێ تا شەش ساڵان دانراون.

ڕەزا شــوان
٧/ ئەپــریل/٢٠٢١